

D. MOLNÁR István

Egy magyarrá lett Windisch-Graetz és Sárospatak

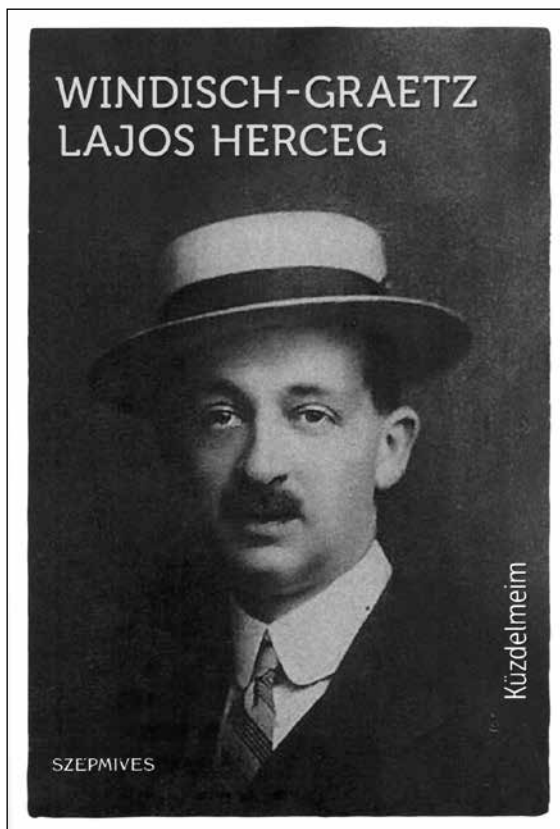

A Windisch-Graetz név, akár így, akár Windischgrätz formában írva nem cseng jól magyarul. Az osztrák hercegi családból való tábornagy, Alfred, miután leverte a prágai majd a bécsi forradalmat, 1848 őszén azt mondta: „Lázadókkal nem tárgyalok!” Hadseregarancsnokként elfoglalta Budát és Pestet, 13 kivégzést hajtatott végre, és a következő évi veresége után került a helyébe új fővezér. 1862-ben halt meg. Fia, Lajos József lovassági tábornok volt, felesége pedig a magyar Dessewffy Valéria grófnő. Egyik gyermekük, szintén Lajos (1882–1968) – aki utóbb feleségül vette Széchenyi Mária grófnőt – nagybirtokos, huszártiszt, 1918-ban a közéletmezésért felelős tárca nélküli miniszter volt. A Károlyi-kormány sikkasztással vádolta meg, de nem tartóztatták le. 1920–22 között az osztrákok által szabadságharcos múltja miatt nem kedvelt Sárospatak országgyűlési képviselője volt, s ott is élt. Horthy Miklós kormányzónak nem bocsátotta meg a magyar királlyá koronázott IV. Károly elűzését. 1926-ban a frankhamisítási per fővádlottjaként négy évre ítélték. A nemzetközi botránnyá dagadt bűncselekmény célja a magyar revizionista mozgalom finanszírozása volt, amelyről a magyar miniszterelnök is tudott. Az elítélt herceg végül 1928-ban kegyelmet kapott a kormányzótól, 1930-ban pedig rehabilitálták. Windisch-Graetz Lajos a harmincas években – egy internetes oldal szerint – a német Biztonsági Hivatal ügynöke lett, bár királypárti és kommuniz-

musellenes hírügynökséget működtetett. A második világháború idején végleg elhagyta a Bodrog parti várost. Argentínában, majd Franciaországban és Németországban, végül haláláig Ausztriában élt.

Szinte természetes, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány mindjárt 1945-ben a tiltott könyvek listájára tette *Küzdelseim* c. könyvét, amelyet 1920-ban magánkiadásban németül Berlinben, magyarul pedig Budapesten jelentetett meg. Mint Gali Máté szegedi történész írja a 2018-as kiadás utószavában, a könyv negatív szenzációvá vált. A magyar király 1918-ban még kormányalakítással is meg akarta bízni a herceget, egy osztrák szociáldemokrata politikus viszont becsületsértési pert indított ellene, és a rendőrség elkobozta visszaemlékezéseinek Bécsben fellelhető példányait. Az 1918–19-es, a magyarság számára tragikus kimenetelű és a dicstelen „Tanácsköztársaságba” torkolló „őszirózsás forradalom” vezéralakja, Károlyi Mihály, egyébként a hercegnek felesége révén rokona, rágalmazásért a berlini büntetőbírószágon pert indított ellene. Elérte, hogy a német főváros kiadója 1922-ben eltüntette a könyvesboltokból az összes példányt. Addigra persze az Egyesült Államokban angolul, a következő évben pedig Párizsban franciául napvilágot látott.

A Windisch-Graetz család az addigi osztrák tulajdonostól 1875-ben vásárolta meg a sárospataki uradalmat. Az ifjabb Lajos a helyi római katolikus plébánosnak

köszönhetően magyar nevelést kapott. Mint tüzér hadnagy szolgált szülővárosában, Krakkóban, küldetést teljesített az orosz-japán háború idején Kínában. Japánból Amerikába utazott, bejárta Afrikát is. 1908-ban kilépett a katonai szolgálatból, de még – saját kérésére – titkos hírszerző is volt Szerbiában. Visszavonult sárospataki birtokára, 1909-ben az ottani jogakadémián ismerkedett a magyar jogrenddel. Ebben az esztendőben, mint visszaemlékezéseinek II. fejezetéből kiderül, „Valaki” névvel Sárospatakon megjelent a *Néhány őszinte szó a katonai kérdések rendezéséről* c. tanulmánya. Részvénytársaságot alapított, borainak köszönhetően megalapozta vagyonát. Egyik vezére lett a Zemplén vármegyei közéletnek és az ottani gazdáknak. „Magyar politikát csináltam, (...) beszédekem

a delegációkban s a főrendiházban, amelyekkel kellemetlenül hangzóvá tettem nevemet Bécsben” – írta. Emiatt kegyvesztett lett Ferenc Ferdinánd trónörökösénél. Tisza István híve és Károlyi ádáz bírálója volt. A főrendiházban 1910-ben elmondott első beszédére így emlékszik: „(...) ha magyar sovinizmus nem lenne, akkor azt a monarchia érdekében ki kellett volna találni”.

Az európai török uralmat felszámoló Balkán-háborúban fegyverrel a kezében vett részt. A trónörökös meggyilkolásának híre Sárospatakon érte. A világháború kezdetén Szerbiában a Monarchia hadseregének tisztjeként – és ezt már a III. fejezetben írja – látta, hogy csapataik nem voltak készen a harcra. A visszaemlékezés-kötet egészére gondolva, indokolt önkritikát is gyakorolva állapította meg, „Hogy legelőször ők húzták

a rövidebbet – előre látható volt; van ugyan szűkebb társadalmi körömben egy közmondás, hogy a Windischgraetzek mindent jobban tudnak – ezúttal azonban tényleg jobban tudtam.” Tény, hogy saját politikai szerepének igen nagy jelentőséget tulajdonított.

A szerbiai hadjáratra így emlékszik: „Magam mellé vettem egy csapat ulánust és volt trombitásomat, Kovács Gáspár huszárkáplánt, aki újonckiképző volt a században és később Sárospatakon istállófiú.” Hogy mennyire törődött a hozzá közel álló, józan gondolkodású és bátor emberekkel, bizonyítja a következő részlet. „Hű Gáspárom tett mindannyiszor figyelmessé, ha egy-egy emberünk eltűnt (...) Emellett teljesen eltévedtünk. – *Ezt ugyan rosszul csinálta*, mondta Gáspár, *a tisztetek mindig okosabbak akarnak lenni.* (...) Nem telt bele fél óra, és Gáspár megtalálta a helyes utat.” Közvetlen viszonyokról tanúskodik a folytatás is: „– Mit tegyünk? – kérdem Gáspártól. – Áttörünk a szerbeken – válaszolta. – Azt tudom – de hogy? – Hát átlovagolunk (...) Kipillantunk az útra, egész utcahosszat szerb katonák táboroznak (...) Mit tegyünk? Gáspár most leszáll a lóról, nyugodtan kilép a kapun, mintha csak sétalovaglásra készülnék. Őt lépésre előre bocsát bennünket, aztán a legteljesebb lelki nyugalommal, mintha csak a gyakorlótéren volna, ismét lóra száll – jelt adok, és már galoppban lovagolunk az országúton.”

A herceg ezután az ukrajnai csatatérre került. Öldöklő harcról van szó, ezért, igazságérzetétől vezérelve, kíméletlen is tudott lenni. „Húsz huszárral Jawora rutén falu felé lovagolok, amelynek parasztjai Turkát feldúlták és kifosztották. Számos meggyalázott asszony és leány panaszkodik. Összefogatom az öt főbűnöst, közülük a legöregebbet huszárjaimmal és Viktorral felakasztatom. Viktor és Gáspár lovászfiúk voltak sárospataki birtokomon. Félelem nélküli emberek, hozzám feltétlenül ragaszkodnak, egymásnak barátai, de azért késsel mennének egymásnak.”

A szerző a háború idején nem volt németbarát: „Mint Franciaországban, úgy lát-szik, itt is gyűlöltté teszik magukat a németek kíméletlen magatartásukkal.” Erre később más helyen is utal. Már lengyel többségű területen hónapok után találkozik feleségével, aki ott ápolónő. Amikor az orosz túlerővel szemben 1915-ben először elesik Przemysl erődje és 120 ezer katona, köztük sok magyar kerül fogságba, azt hitte, „már végre vége lesz az esztelen vérpazarlásnak”. Nemsokára ismét Szerbiában találjuk, majd Bulgáriában. 1916-ban ismét Szerbiában tudja meg, hogy a Zemplén megyei Homonnán, a mai szlovákiai Humennén képviselővé választották. A román hadüzenet után Erdélyben dicséri a magyar katonák harckészségét. Ismét szóba hozza hűséges pataki embereit: „Viktorból törzsörömester lett, megkapta az ezüst és bronz vitézségi érmet, Gáspár boldog, hogy végre megint itt vagyok.”

A IV. fejezet a demokratikusan gondolkodó király politikájának dicsérete, akinek az volt a legfőbb vágya, hogy „a szerencsétlen háborúnak véget vessen”. 1917-ben „nagyon ügyesen szabadult meg a monarchia régi támaszaitól”, és „új, lehetőleg fiatal támaszokat keresett”. A szerző elismerése mégsem kritikátlan, mert helyteleníti például, hogy nem Andrassy Gyula, „a legkiemelkedőbb egyéniség” került a miniszterelnöki székbe. Windisch-Graetz a következő évben lett közéletvezető miniszter, de hamar elismerte, hogy nem volt igazán sikeres.

Azt már az *Előszóból* megtudjuk, hogy a szerző „az összeomlásnak szomorú történetét” kívánta elmondani. Tisztán látta, hogy „A forradalmat nem a népnek tömegei csinálták. Károlyiék és Kun Béláék zártkörű érdekszövetkezete könnyen csalhatta meg és vezethette félre Magyarország népét, mert éppen az úgynevezett *vezető osztályok* gyávasága, egyenetlensége és utolsó esetben minden alkalommal megnyilvánult behódolása, megalkuvása megghiúsított egy egészséges, céltudatos nemzeti politikát.” Ennek fényében nem meglepő, hogy a szerző az V. és VI. fejezetben

miként interpretálja a Monarchia végnapjait. Sajnálja, hogy az uralkodó a forradalmat előidéző Károlyival tárgyalt az új kormány megalakításáról. A külügyminiszter Svájcba küldte tárgyalni a Monarchiával kötendő béke lehetőségeiről. Antant diplomatákkal, tehát már feleslegesen, reménytelen helyzetben. 1919 márciusában az uralkodó ott telepedett le. A szerző elgondolkodtató véleménye, hogy „IV. Károlyt elárulták, megcsalták, cserbenhagyták akkor, midőn a Habsburg-ház sok száz éves uralma alatt egy Habsburg-házbeli magyar király talán legelőször jutott abba a helyzetbe, hogy Magyarországnak nagy és boldog jövőjét megalapozza!”

Az utolsó fejezet záró mondata az immár egy évszázaddal ezelőtt feltett kérdése: „Miként marad fenn Magyarország?” A *Csak azért is...* c. rövid, értékelő részletben ehhez hozzáfűzi, ami, sajnos, jelenünkben is időszerű: „S a győztes entente legsúlyosabb hibája is az volt, hogy *saját énjének* megtagadását követeli a leterített ellenféltől. A világ jövődéli képe nem rideg teoretikusok képzelme szerint alakul ki, hanem az államalkotó

népek egészséges ösztöne szerint. A győztes mindent megsemmisíthet, ami külsőség – a nemzeti öntudatot azonban, a faji sajtáságot, az ősök műveire hivatkozó büszkeséget, a rög szeretetét nem semmisítheti meg.” A kötet patetikus, de igaz mondattal zárul: „A nép egészséges érzületének kell vezetnie a magyar nemzeti újjáépítés nagy munkáját is – a világtörténelemben nem vész el erő, s az a tüneményes kar, szív és elme, amely évszázadok hányattatásain át, a végzet legsúlyosabb megpróbáltatásai közt is becsületet szerzett a magyar névnek, most is diadalmasan fogja romjaiból felépíteni ezt az országot... csak azért is!”

A szerzői életmű teljessége érdekében érdemes elolvasni 1957-es, a szabadságért harcoló uralkodóról írt, bécsi-müncheni kiadású, csak németül hozzáférhető *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit* c. visszaemlékezését.

(*Windisch-Graetz Lajos herceg: Küzdelmeim. Szépművés – Athenaeum Kiadó. Budapest, 2018. 400 o. ISBN 978-615-566-212-6*)

A sárospataki Rákóczi vár udvara 1947-ben. (forrás: www.fortepan.hu)

